

KS. BOGUSŁAW MIGUT

ROK LITURGICZNY AKTUALIZACJĄ MISTERIUM CHRYSTUSA

Jednym z najważniejszych zagadnień wstępnych jest wyjaśnienie odnośnej terminologii. W opracowaniu wystąpi termin „misteria Chrystusa”, który oznacza wszystkie i poszczególne wydarzenia życia Jezusa Chrystusa. misterium paschalne to misterium Jego przejścia ze śmierci do życia. Obejmuje wszystkie misteria życia Jezusa ze względu na jego kulminacyjny charakter. Całość misteriów Chrystusa wraz z misterium paschalnym określana będzie mianem misterium Chrystusa.

Za kluczowe dla tego opracowania uznać należy słowa Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*: „Święta Matka Kościół uważa za swój obowiązek obchodzić w czcigodnym wspomnieniu zbawcze dzieło swego boskiego Oblubieńca przez cały rok w ustalonych dniach” (KL 102). W tym stwierdzeniu na uwagę zasługują słowa: „obchodzić w czcigodnym wspomnieniu zbawcze dzieło swego boskiego Oblubieńca przez cały rok”. Następnie, rozwijając myśl poprzednią, KL stwierdza: „Z biegiem roku Kościół odsłania całe misterium Chrystusa, poczynawszy od Wcielenia i Narodzenia aż do Wniebowstąpienia, do dnia Zesłania Ducha Świętego oraz oczekiwania błogosławionej nadziei i przyjścia Pańskiego” (KL 102). W tym przytoczeniu na uwagę zasługują słowa: „Z biegiem roku Kościół odsłania całe misterium Chrystusa”, które jeszcze wyraźniej brzmią w świetle następnego stwierdzenia Konstytucji o liturgii: „W ten sposób obchodząc misteria Odkupienia, Kościół otwiera bogactwa zbawczych czynów i zasług swojego Pana, tak że one uobecniają się niejako w każdym czasie, aby wierni zetknęli się z nimi i dostąpili łaski zbawienia” (KL 102). Nawet z litery,

Ks. dr hab. BOGUSŁAW MIGUT – kierownik Katedry Duchowości Liturgicznej w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: ul. Ogrodowa 14, 20-075 Lublin; e-mail: bmigut@kul.pl

a nie tylko z ducha tych stwierdzeń wynika, że Konstytucja o liturgii ukazuje rok liturgiczny jako rozłożoną w czasie celebrację – obchód misterium Chrystusa, a więc nadaje mu wyraźny wymiar sakramentalny.

Przypominając odnośną terminologię, wskazać należy, że termin „sakrament” wszedł do nazewnictwa chrześcijańskiego na początku III wieku za sprawą Tertuliana. W języku klasycznym *sacramentum* oznaczało przysięgę żołnierską – zobowiązanie żołnierza do całkowitej wierności swemu imperatorowi, powiązane z aktem konsekracji, której wyrazem była odcisnięta na ciele pieczęć (*sfragis*)¹. „Misterium”, będące początkowo rytmem mającym na celu uobecnienie wydarzenia zbawczego dokonanego w bliższej lub dalszej przeszłości, w przeciwieństwie do *sacramentum* tylko wtórnie zawiera w sobie ideę konsekracji. Termin „misterium”, dzięki reformie liturgicznej Soboru Watykańskiego II, jest aktualnie powszechnie używany w formułach liturgicznych². Po wielu wiekach zapomnienia został ponownie odkryty i odniesiony do liturgii przez benedyktyna z Maria Laach – Odonu Casela, który rozwinął teologię misteryjną, zwaną nauką o obecności misteryjnej, czyniąc z niej właściwy ośrodek całego myślenia teologicznego. W takim ujęciu liturgia, a więc i sakramenty oraz rok liturgiczny, nie są zewnętrznymi rytami, lecz celebracją uobecniającą zbawcze działanie Boga, sprawowaniem zbawczego misterium Chrystusa. Sam zaś ryt nabiera wartości znaku obiektywnego³.

1. JEZUS CHRYSTUS MISTERIUM BOGA

Ontologiczna podstawa zbawienia i odkupienia w Chrystusie sięga tajemnicy grzechu pierworodnego w pierwszych rodzicach, a tym samym w prawdzie, że wszyscy ludzie są w Adamie. Przez tę jedność rodzaju ludzkiego wszyscy ludzie są powiązani z grzechem Adama, ale też „wszyscy są objęci sprawiedliwością Chrystusa” (KKK 404). Po swoim upadku człowiek nie tylko nie został opuszczony przez Boga, ale wezwany i zostało mu zapowiedziane ostateczne zwycięstwo nad złem oraz podniesienie go z upadku. Tra-

¹ A. Jugan podaje następujące znaczenia terminu *sacramentum*: „1. kwota pieniężna, zakład, zastaw, kaucja; 2. (dosł. uświęcenie), uroczyste zobowiązanie, przysięga (wojskowa); 3. obrządek religijny (i jego przestrzeganie); 4. „tajemnica” (*Słownik kościelny łacińsko-polski*. Warszawa 1992 s. 598).

² Por. B. Neunheuser. *Mistero*. W: *Nuovo Dizionario di Liturgia*. Red. D. Sartore, A. M. Triacca. Roma 1984² s. 864-865.

³ Por. B. Migut. *Znaki misterium Chrystusa*. Lublin 1996 s. 48-51.

dycja chrześcijańska widzi w Protoewangelii (Rdz 3, 15) zapowiedź „nowego Adama” (por. 1 Kor 15, 21-22. 45), który „stawszy się posłusznym aż do śmierci, i to śmierci krzyżowej” (Flp 2, 8), naprawia przeobficie nieposłuszeństwo Adama (por. Rz 5, 19-20). Misterium Chrystusa jest misterium Nowego – Drugiego Adama. Jego człowieczeństwo jest „sakramentem”, czyli znakiem i narzędziem Bóstwa i zbawienia, które przynosi. To, co było widzialne w Jego ziemskim życiu, prowadzi do niewidzialnego misterium Jego synostwa Bożego i Jego odkupieńczego posłania. Katechizm, wskazując na całość chrześcijańskiej Tradycji, ukazuje wspólne cechy misteriów Jezusa Chrystusa, a tym samym główne cechy Jego misterium. Jest ono objawieniem miłości Ojca, a zarazem misterium odkupienia i rekapitulacji. Całe życie Jezusa jest objawieniem Ojca [...], nawet najmniejsze szczegóły Jego misteriów ukazują «miłość Boga ku nam» (1 J 4, 9)” (KKK 516)⁴. Całe Jego życie jest misterium Odkupienia. „Odkupienie przychodzi do nas przede wszystkim przez krew Krzyża [...], ale to misterium jest obecne w dziele całego życia Chrystusa. Odkupienie zawarte jest już w tajemnicy wcielenia, przez które, stawszy się ubogim, ubogacił nas swoim ubóstwem, w życiu ukrytym, w którym przez swoje poddanie naprawia nasze nieposłuszeństwo, w słowie, przez które oczyszcza słuchaczy, w uzdrowieniach i egzorcyzmach, przez które «wziął na siebie nasze słabości i nosił nasze choroby» (Mt 8, 17) oraz w Jego zmartwychwstaniu, przez które nas usprawiedliwia” (KKK 517).

1.1. MISTERIUM WCIELEŃ

Teologia misteryjna, do której odwołuje się *Katechizm Kościoła Katolickiego* i Konstytucja o liturgii, posiada u swych podstaw teologię św. Pawła, który pragnie dla swoich uczniów, „aby zostali w miłości pouczeni [...] ku głębszemu poznaniu tajemnicy (misterium) Boga (Chrystusa)” (Kol 2, 2). Pierwszym aktem tego misterium jest wcielenie. Misteryjność tego wydarzenia nie wypływa jednak z faktu, że przekracza ono ludzkie możliwości poznawcze, ale ze względu na dokonującą się realizację odwiecznego planu Bożego. W Chrystusie natura boska łączy się z ludzką, Bóg jednoczy wszystkich w Chrystusie. „Tajemnica ta, ukryta od wieków i pokoleń, teraz została objawiona Jego świętym” (Kol 1, 26)⁵.

⁴ Por. S. Budzik. *Taka jest wiara Kościoła. Wprowadzenie w podstawowe prawdy wiary*. Tarnów 2000 s. 100-103.

⁵ Por. Migut. *Znaki misterium Chrystusa* s. 56.

Słowo „misterium” nie jest tu pojmowane w sensie kultycznym, lecz zbawczym. Chrystus jest sposobem, miejscem i czasem objawiania się Boga. Pełnia zbawienia oraz objawienia ma miejsce w znaku ludzkiego ciała Chrystusa. On jest spełnieniem tego, co było obiecane i przewidziane od wieków (Mt 1, 21-23; Ap 21, 3). Bóg Zbawca jest Chrystusem, czyli Bogiem Wcielonym – Emmanuelem (Bogiem z nami). Bóg Kościoła jest Chrystusem Zbawcą. Zbawienia nie wolno pojmować abstrakcyjnie, czyli w oderwaniu od Chrystusa – konkretnej, osobowej aktualizacji i realizacji zbawienia.

Sakramenty są tylko częściowymi aktualizacjami owej esencji rzeczywistości, która jest jedyną i jednoczącą całością woli zbawczej, istniejącej przed wiekami w Ojcu, a zrealizowanej w Chrystusie: „Tak Bóg umiłował świat, że Syna Swego Jednorodzonego dał [...]” (J 3, 16). Chrystus jest więc Sakramentem Boga i Sakramentem Jego odwiecznej miłości do człowieka. Przez misterium wcielenia stał się „Podstawowym Sakramentem”, a zarazem „Sakramentem Uniwersalnym”. W Starym Testamencie był tylko cień rzeczy przyszłych, tu zaś stykamy się z samym obrazem rzeczy (por. Hbr 1, 10): „On jest obrazem Boga niewidzialnego – Pierworodnym wobec każdego stworzenia [...]” (Kol 1, 15). Owo *imago Dei invisibilis* należy rozumieć nie jako obraz „istoty” Boga, ale – idąc za językiem Starego Testamentu – „rzeczywistości” Boga, czyli działania Boga zabiegającego o zbawienie ludzi. Dlatego św. Paweł powie o Chrystusie: „[...] w Nim zostało wszystko stworzone [...] On jest przed wszystkim i wszystko w Nim ma istnienie [...]. Zechciał bowiem (Bóg), aby w Nim zamieszkała cała Pełnia, i aby przez Niego znów pojednać wszystko z sobą [...]” (Kol 1, 15-20). Sakramenty są „obrazem” pełni, obrazem dokonanej „rzeczywistości”, tak jak Chrystus jest „obrazem” niewidzialnego Boga. Zarówno Chrystus, jak i sakramenty są pełnymi „obrazami”, gdyż zawierają w sobie „rzeczywistość” – moc zbawczą⁶.

Misterium Chrystusa wyznaczają misterium wcielenia oraz misterium śmierci i zmartwychwstania, stanowiące realizację odwiecznego planu Bożego. Teologia liturgiczna jednak, za św. Leonem Wielkim, uwypukla akt wcielenia, rozpoczynający wejście Chrystusa w życie każdego człowieka. Teoria misteryjna łączy się więc ściśle z inkarnacjonistyczną teologią Ojców Kościoła, a zwłaszcza Leona Wielkiego. Misterium wcielenia winno być postrzegane w relacji do misterium paschalnego. Jest ono bowiem uniżeniem Chrystusa i przyjęciem człowieczeństwa dla pełnej kenozy w misterium

⁶ Por. S. Marsili. *I segni del mistero di Cristo. Teologia liturgica dei sacramenti*. Red. M. Alberta. Roma 1987 s. 38.

śmierci i wywyższenia natury ludzkiej w misterium Zmartwychwstania i Wniebowstąpienia. Dokumenty Kościoła już od encykliki *Mediator Dei* papieża Piusa XII łączą misterium Wcielenia z misterium paschalnym, odwołując się do Hbr 10, 5-10, gdzie w usta przychodzącego na świat Syna Bożego autor wkłada słowa Ps 40, 7-8: „Ofiary ani daru nie chciałeś, aleś mi utworzył ciało, całopalenia i ofiary za grzechy nie podobały się Tobie. Wtedy rzekłem: oto idę – w zwoju księgi napisano o mnie, abym spełniał wolę Twoją, Boże”. Tak przedstawiona tajemnica wcielenia stanowi początek duchowych ofiar, polegających na spełnianiu woli Boga aż po krwawą ofiarę dokonaną na krzyżu i jej przyjęcie przez Boga w misterium Zmartwychwstania⁷.

Należy też dostrzec dwie istotne cechy misterium Chrystusa. Ma ono zbawczy charakter – Wcielenie („osobiste” misterium Chrystusa), nie może pozostać celem samym w sobie, lecz musi stać się drogą zjednoczenia Boga i człowieka, zjednoczenia znajdującego swój zewnętrzny i doskonały wyraz w kapłańskim dziele Chrystusa; dzieła tego dokonał Chrystus, składając siebie samego w ofierze Ojcu; w Jego krwi zostaje zawarte Nowe Przymierze, Nowy i Wieczny Testament zjednoczenia Boga z ludzkością. Jest to ponadto misterium kultyczne, czyli nowy kult ukształtowany przez Chrystusa, którym musiało się stać „osobiste” misterium Chrystusa, aby nabrać cech uniwersalności. Kult chrześcijański jest więc rzeczywiście i istotowo realizacją ukrytego od wieków planu Bożego – życia Chrystusa w każdym człowieku, które dokonuje się mocą Jego boskiej egzystencji, objawionej zwłaszcza w misterium śmierci i zmartwychwstania. „Liturgia nie stoi na uboczu aktu wcielenia. Liturgia jest nieustannym wcielaniem się Słowa w dusze. Liturgia jest zawsze żywym i działającym «Misterium Chrystusa»”⁸.

1.2. MISTERIA ŻYCIA JEZUSA

Życie Jezusa jest też tajemnicą rekapitulacji całej historii ludzkości w Nim jako głowie. Wszystko, co Jezus uczynił, powiedział i wycierpiał, miało na celu na nowo skierować człowieka do jego pierwotnego powołania, uczynić zeń nowe stworzenie⁹. Nade wszystko jednak misteria życia Jezusa

⁷ Por. B. Migut. *Ofiara Chrystusa w ujęciu teologii liturgicznej*. „Liturgia Sacra” 10:2004 nr 2 s. 236.

⁸ S. Marsili. *Il mistero di Cristo*. „Rivista Liturgica” 26:1939 z. 4 s. 78.

⁹ Por. Cz. Bartnik. *Odkupienie, usprawiedliwienie i zbawienie*. W: *Teologiczne rozumienie zbawienia*. Red. Cz. Bartnik. Lublin 1979 s. 34-36.

składają się na misterium odkupienia. Jezus Chrystus odkupił człowieka nie tylko przez misterium krzyża, ale przez wszystkie słowa i czyny, które były wyrazem posłuszeństwa Ojcu, a tym samym naprawą naszego nieposłuszeństwa. Prawdę tę wyrażają słowa Ewangelisty Mateusza: „On wziął na siebie nasze słabości i nosił nasze choroby” (Mt 8, 17). Największą słabością i chorobą ludzkości od grzechu pierworodnego jest oddalenie się od Boga przez nieposłuszeństwo. W końcu misteria życia Jezusa są objawieniem Ojca, zgodnie z tym, co wyraził sam Jezus: „Kto Mnie zobaczył, zobaczył także i Ojca” (J 14, 9), a co również zostaje potwierdzone przez samego Ojca: „To jest Syn mój wybrany, Jego słuchajcie” (Łk 9, 35). Choć najpełniejszym objawieniem Ojca stało się misterium paschalne, w którym objawiła się Jego bezgraniczna miłość (śmierć Chrystusa) oraz moc (Zmartwychwstanie), to wszystko, co Jezus w swoim życiu uczynił i o czym pouczał, było w służbie objawienia Boga. Całe misterium Chrystusa w wymiarze rekapitulacji odkupienia i objawienia służy jednak nade wszystko ludziom. Wszystko, co Chrystus uczynił i objawił, jest darem dla nas. *Katechizm* stwierdza, że całe bogactwo Chrystusa jest przeznaczone dla każdego człowieka, ono jest dobrem każdego z nas. Chrystus nie żył dla siebie, ale dla nas od chwili wcielenia, aż po śmierć i Zmartwychwstanie. To ostatnie stwierdzenie ma ogromną doniosłość w rozumieniu sakramentów, ale też roku liturgicznego. Misterium Chrystusa w swoim ukierunkowaniu na ludzi zakłada jego wymiar sakramentalny.

1.3. MISTERIUM PASCHALNE

misterium paschalne Krzyża i Zmartwychwstania Chrystusa znajduje się w centrum Dobrej Nowiny, którą Apostołowie, a za nimi Kościół, powinni głosić światu. Zbawczy zamysł Boga wypełnił się raz jeden przez odkupieńczy śmierć Jego Syna Jezusa Chrystusa, skupiając w sobie wszystkie misteria Jego życia. Mówiąc najpierw o śmierci Jezusa, musimy pamiętać, że spotykają się w niej tajemnica zamysłu Bożego, zgodnie z tym, co wyjaśnia Żydom w Jerozolimie św. Piotr w swojej pierwszej mowie w dniu Pięćdziesiątnicy: Jezus został wydany „z woli, postanowienia i przewidzenia Bożego” (Dz 2, 23). Wola ta została wcześniej zapowiedziana w Piśmie świętym jako tajemnica powszechnego odkupienia, której dokona sprawiedliwy Sługa Jahwe (por. Iz 53). Sprawcami tej śmierci są jednak ludzie – tak historyczne osoby, które dopuściły się niesprawiedliwego sądu, ale jeszcze bardziej wszyscy grzesznicy, dla których śmierć ta stała się jedynym ratunkiem.

Jak stwierdza *Katechizm Kościoła Katolickiego*: „w miłości odkupieńczej, która zawsze łączyła Go z Ojcem, przyjął nas w naszym oddzieleniu od Boga, tak że mógł w naszym imieniu powiedzieć na krzyżu: «Boże mój, Boże mój, czemuś Mnie opuścił?» (Mk 15, 34; Ps 22, 1). Bóg, czyniąc Go w ten sposób solidarnym z nami jako grzesznikami, «własnego Syna nie oszczędził, ale Go za nas wszystkich wydał» (Rz 8, 32), abyśmy zostali «pojednani z Bogiem przez śmierć Jego Syna» (Rz 5, 10)” (KKK 603). W swej miłości, objawionej najpełniej w śmierci Jezusa Chrystusa, Bóg ukazuje pierwszeństwo swej łaski wobec jakiejkolwiek zasługi człowieka.

Doskonałość krzyżowej ofiary Chrystusa wypływa z tego wszystkiego, co dokonało się w świadomości Boga-Człowieka, w Jego wewnętrznej i najgłębszej więzi z Ojcem i z braćmi. Teologia wyrosła z ruchu liturgicznego i Soboru Watykańskiego II zwraca uwagę, że w przeszłości, mówiąc o ofierze dokonanej przez Chrystusa, zamykało się ją w samym akcie śmierci. Redukcja ofiary Chrystusa do samej śmierci na krzyżu jest kontynuacją tego sposobu myślenia starotestamentalnego, który został odrzucony przez Chrystusa, a koncentrującego się na złożeniu w ofierze zwierzęcia jako żerty ofiarnej, a jeszcze bardziej na szczytowym momencie składania ofiary, tzn. na śmierci żerty¹⁰. Chociaż śmierć Chrystusa stanowi rzeczywiście jedyną prawdziwą ofiarę w historii całej ludzkości, to dzieje się tak nie dzięki mocy śmierci jako takiej, lecz dzięki świadomości Chrystusa, który się za nas wydał, spełniając swe duchowe kapłaństwo, zapowiedziane w Wj 19, 5-6. Chrystus spełnia je przez swe przyłgnięcie do woli Ojca: „Moim pokarmem jest wypełnić wolę Tego, który Mnie posłał, i wykonać Jego dzieło” (J 4, 34), przez nieustanne zachowywanie Jego słowa (J 8, 55). Chrystus obwieścił nawet, że Jego śmierć będzie próbą takiej postawy: „Gdy wywyższycie Syna Człowieczego, wtedy poznacie, że Ja Jestem i że Ja nic od siebie nie czynię, ale że to mówię, czego mnie Ojciec nauczył. A Ten, który Mnie posłał, jest ze Mną: nie pozostawił Mnie samego, bo Ja zawsze czynię to, co się Jemu podoba” (J 8, 28-29). Nie bez znaczenia dla zrozumienia istoty ofiary Chrystusa są też słowa z Listu do Hebrajczyków, opisujące całe Jego życie: „Z głośnym wołaniem i płaczem za dni ciała swego zanosił On gorące prośby i błagania do Tego, który mógł Go wybawić od śmierci, i został wysłuchany dzięki swej uległości” (Hbr 5, 7). Poszukiwanie woli Ojca oraz nieustanne podporządkowywanie się jej przez modlitwę towarzyszyło całe-

¹⁰ Por. tamże; B. Neunheuser. *Sacrificio*. W: *Nuovo Dizionario di Liturgia*. Red. D. Sartore, A. M. Triacca. Roma 1984² s. 1287.

mu ziemskiemu życiu Chrystusa. Szczególnym momentem składania duchowej ofiary, kiedy posłuszeństwo Ojcu nabrało smaku śmierci, jest modlitwa Chrystusa w Ogrójcu. Można powiedzieć, że właśnie ten moment, ukazany przez Ewangelistów jako podjęcie decyzji o męce i śmierci, podsumowuje wszystkie duchowe ofiary złożone dotychczas przez Chrystusa i stanowi istotną część ofiary krzyżowej¹¹. Słowa: „niech się stanie wola Twoja” (Mt 26, 43) wypowiedziane w Ogrójcu są całkowitą ofiarą z życia i mają wartość najpełniejszej ofiary duchowej w ziemskim życiu Chrystusa. Śmierć Chrystusa na krzyżu stanowi ostatni akt Jego wewnętrznej ofiary¹². Wydaje się, że wewnętrzny i duchowy charakter śmierci Chrystusa jako ofiary podkreślają dość wyraźnie słowa modlitwy wypowiedziane na krzyżu: „Ojcze, w Twoje ręce powierzam ducha mego” (Łk 23, 46). Niezależnie od uwag egzegetycznych wydają się być one naturalną konsekwencją modlitwy w Ogrójcu i wyrażać, że „miejszem” i „sposobem” składania duchowej ofiary Ojcu była dla Chrystusa modlitwa, a treścią wypełnianie woli Ojca¹³.

Zgodnie z nauczaniem Kościoła „Jezus najpełniej wyraził dobrowolne ofiarowanie siebie samego w czasie Wieczerzy spożywanej z dwunastoma Apostołami. W przeddzień swojej męki, gdy jeszcze był wolny, Jezus uczynił z Ostatniej Wieczerzy spożywanej z Apostołami pamiątkę swojej dobrowolnej ofiary, jaką miał złożyć Ojcu dla zbawienia ludzi: «To jest Ciało moje, które za was będzie wydane» (Łk 22, 19). «To jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów» (Mt 26, 28)” (KKK 611).

Do misterium paschalnego należy też zstąpienie Chrystusa do otchłani. Oznacza ono przede wszystkim rzeczywistą śmierć i pokonanie śmierci i diabła oraz otwarcie przez Chrystusa bramy nieba sprawiedliwym, którzy Go poprzedzili w ich ziemskim życiu. Boska Osoba Chrystusa pozostała zjednoczona z Jego duszą i Jego ciałem, rozdzielonymi od siebie przez śmierć. Misterium zmartwychwstania od strony ontologicznej oznacza ponowne zjednoczenie duszy i ciała Jezusa Chrystusa. Zmartwychwstanie, jako dzieło całej Trójcy Świętej, oznacza ponadto przyjęcie ofiary życia Jezusa Chrystusa i uczynienie z niej narzędzia zbawienia ludzi. Wniebowzięcie jest wywyższeniem Chrystusa, które jest w pełni zrozumiałe w odniesieniu do

¹¹ Por. S. Marsili. *Teologia della celebrazione dell'Eucaristia*. W: *Anàmnesis*. T. 3/2: *La liturgia, Eucaristia. Teologia e storia della celebrazione*. Red. S. Marsili, M. Nocent, M. Augé, A. J. Chupungco. Casale Monferrato 1983 s. 181.

¹² Por. tamże.

¹³ Por. B. Migut. *Eklezjotwórczy charakter Eucharystii*. „Seminare” 23:2006 s. 14-15.

misterium wcielenia. Wprowadza ono naszą upadłą naturę do niebieskiej chwały. Dopełnieniem misterium paschalnego jest zesłanie Ducha Świętego jako największego daru dla Kościoła. Dar ten umożliwia bowiem uczestnictwo ludzi, żyjących w czasie Kościoła, w misterium Chrystusa oraz ich uświęcenie mocą tegoż misterium.

2. MISTERIUM CHRYSTUSA W KOŚCIELE I DLA KOŚCIOŁA

Misterium Chrystusa nie wyczerpuje się w akcie historycznego wcielenia, lecz musi zaktualizować się w każdym człowieku indywidualnie przez zjednoczenie się z Chrystusem, a w Nim z innymi ludźmi. Stąd można by zdefiniować misterium Chrystusa jako „Chrystusa istniejącego w ludziach” oraz jako dokonane przez Niego dzieło zbawcze. Historyczna misja Chrystusa jest ponadczasowa i wieczna. Chrystus dokonał zbawienia całej ludzkości, z którą był złączony poprzez wspólną naturę, ale tylko zewnętrznie, czyli według prawa. Zbawienie to stanie się udziałem poszczególnych ludzi, jeżeli człowiek włączy się *hic et nunc* w to misterium. W celu pełniejszego ukazania relacji misterium Chrystusa do Kościoła teologia mówi o „zbawieniu obiektywnym” i „zbawieniu subiektywnym”. Oznacza to, że w Jezusie Chrystusie zbawienie już się dokonało i jest tym samym wydarzeniem obiektywnym. Pomimo swej realności i obiektywności musi stać się ono niejako własnością każdego człowieka. Z tego m.in. wyrasta konieczność bytu Kościoła, w którym zbawienie obiektywne jest głoszone słowem i aktualizowane na sposób sakramentalny ludziom wszystkich kultur i czasów.

2.1. GŁOSZENIE MISTERIUM CHRYSTUSA

Misterium Chrystusa zostało przekazane przez Niego samego Apostołom, powołanym do dawania świadectwa i budowania fundamentów Kościoła. Kościół od tego czasu wzrasta dzięki nieustannemu głoszeniu i zgłębianiu prawd zawartych w misterium Chrystusa. „Tradycja ta, wywodząca się od Apostołów, rozwija się w Kościele pod opieką Ducha Świętego” (KO 8). Autentyczna interpretacja i głoszenie słowa Bożego zostały powierzone Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, który działa w imieniu Jezusa Chrystusa pod natchnieniem Ducha Świętego. Jak stwierdza Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*: „Z rozkazu Bożego i przy pomocy

Ducha Świętego słucha on pobożnie słowa Bożego, święcie go strzeże i wiernie wyjaśnia. I wszystko, co podaje do wierzenia jako objawione przez Boga, czerpie z tego jednego depozytu wiary” (KO 10). Konstytucja stwierdza następnie, że w Kościele, zgodnie z Bożym postanowieniem, święta Tradycja, Pismo święte i Urząd Nauczycielski do tego stopnia łączą się i ze sobą zespalają, że jedno bez pozostałych nie może istnieć, a wszystkie te elementy mocą zawartych w nich dynamizmów przyczyniają się skutecznie do zbawienia ludzi (KO 10)¹⁴. Jeśli prawda ta odnosi się do tajemnicy Kościoła jako całości, to w szczególny sposób należy ją odnieść do liturgii Kościoła. Liturgia pozostaje w ścisłym związku z wiarą z Pismem świętym i nauką wiary. W liturgii bowiem wśród świętych znaków ulega nieustannej aktualizacji i uskutecznianiu treść wiary i teologii, misterium zbawienia, które przenika całą historię ludzkości¹⁵. W niej zasady wiary wyrażone są w formie modlitwy¹⁶. Liturgia jest dogmatem zamienionym w modlitwę, ale też modlitwą wyrastającą z dogmatu i przyczyniającą się do jego życia dla zbawienia ludzi.

Ukazana powyżej prawda o przekazie Objawienia w Kościele implikuje obowiązek głoszenia Ewangelii przez Kościół. Najnowsze dokumenty na ten temat (adhortacja apostolska papieża Pawła VI *Evangelii nuntiandi* z 1975 r. i adhortacja apostolska papieża Jana Pawła II *Catechesi tradendae* z 1979 r.) wprowadzają rozróżnienie między ewangelizacją a katechizacją, a zarazem ukazują ich więź z liturgią. Wychodząc z KL 6, ewangelizację można zdefiniować jako „zwiastowanie Ewangelii”. Trzymając się polskiej terminologii, stwierdzamy, że KL 6 przedstawia te trzy rzeczywistości jako swoiste *crescendo*. Ewangelizacja jest „głoszeniem” głównego przesłania (rdzenia) Ewangelii. Katecheza we wszystkich jej formach i rodzajach jest „zwiastowaniem” całości Ewangelii, z uwzględnieniem wszystkich jej elementów, ale też jej szczegółowym wyjaśnieniem, po to, by była przez człowieka przyjęta i wcielona w życie. Liturgia jest aktualizacją Ewangelii. Pierwszeństwo w porządku logicznym ma ewangelizacja, gdyż celebracja zakłada znajomość rdzenia Ewangelii. W porządku „narzędnym” pierwszeństwo ma kate-

¹⁴ Por. W. Ł y d k a. *Objawienie Boże*. W: *Słownik teologiczny*. Red. A. Zuberbier. Katowice 1998² s. 350.

¹⁵ Por. M. S t u f l e s s e r. *Memoria passionis. Das Verhältnis von lex orandi und lex credendi am Beispiel des Opferbegriffs in den Eucharistischen Hochgebeten nach dem II. Vatikanischen Konzil*. Münster 2000 s. 73.

¹⁶ Por. K. K a u c h a. *Liturgia*. W: *Leksykon teologii fundamentalnej*. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków 2002 s. 757. Por. J. J. K o p e ć. *Paradygmat liturgiczny*. „Roczniki Teologiczne” 46:1999 z. 8 s. 116-117.

cheza, gdyż pozwala ona poznawać to, co liturgia celebkuje. Liturgia ma bezwzględne pierwszeństwo w porządku ontologicznym¹⁷. „Ewangelizacja na każdym poziomie posługuje się katechezą jako swoim narzędziem. Liturgia jest owocem ewangelizacji na wszystkich jej poziomach. Ewangelizacja stanowi zarazem punkt konwergencji i wzajemnej służby katechezy i liturgii, czego świadectwem jest zakończenie Ewangelii według św. Mateusza: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu [...]” (Mt 28, 19)¹⁸. Katecheza, bliżej powiązana z liturgią, jest ukonkretnieniem ewangelizacji. Jak liturgia buduje Kościół, a Kościół sprawuje liturgię, tak katecheza pozwala zrozumieć Kościół, ale też jest przez Kościół prowadzona.

2.2. AKTUALIZACJA SAKRAMENTALNA

Główną treścią całej historii zbawienia jest Chrystus, a kulminacyjnym momentem życia i dzieła Chrystusa jest misterium paschalne, łączące wszystkie misteria życia Jezusa Chrystusa. Jak w całym zarysie historii zbawienia Starego Testamentu punktem centralnym jest zbawcze, wyzwalające działanie Boga w wydarzeniach paschalnych, tak w całej historii zbawienia jest nim wyzwalające ofiarowanie się Chrystusa Ojcu, Jego męka, śmierć, zstąpienie do otchłani, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie. Istotną częścią paschalnego misterium jest zesłanie Ducha Świętego. Fakt ten jest konstytutywny dla sakramentalnego trwania Chrystusa i Jego wydarzeń zbawczych w Kościele. Nie tylko więc przekaz słowa Bożego w Kościele, w Jego Tradycji, dokonuje się dzięki Duchowi Świętemu, ale też sakramentalna aktualizacja wydarzeń zbawczych Jest dzięki Niemu możliwa.

Sakramenty nie są więc ani figurą, ani historią, ani cieniem, lecz „rzeczywistością” na wzór Chrystusa i Jego misterium paschalnego. Mówiąc o ustanowieniu sakramentów przez Chrystusa, nie można odwoływać się wyłącznie do zewnętrznego i jurydycznego pochodzenia sakramentów, ale do sakramentalnej ontologii Jezusa Chrystusa. Jeżeli chce się ukazać ich nadprzyrodzoną skuteczność i ich konieczność do zbawienia, należy odwołać się do osoby Chrystusa – twórcy i źródła sakramentów Kościoła, ponieważ On

¹⁷ Por. A. M. Triacca. *Evangelizzazione e catechesi per la liturgia*. W: *Evangelizzazione e catechesi*. Red. G. Concetti. (Sussidi pastorali e liturgici 450), Milano 1980 s. 341; t e n ż e. Paolo VI e Giovanni Paolo II. *Evangelizzazione – Catechesi – Liturgia*. „Notitiae” 24:1988 s. 663.

¹⁸ Por. t e n ż e. *Catechesi e liturgia: singolarità, rapporti, confronti*. „Rivista liturgica” 72:1985 s. 98; t e n ż e. *Evangelizzazione e catechesi per la liturgia* s. 359-360.

jest jedynym wielkim Sakramentem Zbawienia. Znak sakramentalny łączy się z Sakramentem Zbawienia i jego „rzeczywistością”, tak jak człowieczeństwo Chrystusa łączy się ze zbawieniem i jego rzeczywistością. Ścisły związek sakramentów z Chrystusem nie wynika z jakiegoś prostego nakazu. Sakramenty nie są rytami ogólnie manifestującymi wiarę w Chrystusa, ale wynikają z sakramentalnego ukonstytuowania Jego istnienia, z sakramentalnego źródła, z którego pochodzi całość zbawienia. Zbawienie Boże potrzebuje znaków, by być rzeczywistością postrzeganą przez człowieka i komunikowaną. Sakramenty są więc kontynuacją sakramentu zbawienia raz na zawsze rzeczywistego i obecnego w Chrystusie. Dlatego Ojcowie Kościoła, nawiązując do symbolu, z pewnością zamierzonego przez Jana Ewangelistę, a wyrażonego w słowach: „jeden z żołnierzy włócznią przebił mu bok i natychmiast wypłynęła krew i woda” (J 19,34), mówią często, że z boku Chrystusa umierającego na krzyżu, czyli ze szczytowego momentu Sakramentu Zbawienia dopełniającego się w Chrystusie, wytrysnęły sakramenty, przez które został ustanowiony Kościół.

Jak Kościół zrodził się z przebitego boku Chrystusa, czyli z Jego misterium paschalnego, tak odradza się on nieustannie, sprawując liturgię, będącą aktualizacją tegoż Misterium. Liturgia, postrzegana w jej wymiarze sakramentalnym, skupia w sobie całość posłannictwa Kościoła. W niej głoszona jest Ewangelia o zbawieniu, a równocześnie właśnie w niej znajduje ona swe spełnienie na sposób sakramentalny. W niej też dokonuje się najpełniej dzieło uświęcenia człowieka i w niej też człowiek oddaje Bogu kult przez Chrystusa w Duchu Świętym¹⁹. Sposób ujmowania liturgii zależy od sposobu ujmowania Kościoła. Największym dokonaniem Soboru było nowe ujęcie Kościoła i choć najważniejszą koncepcją Kościoła było ukazanie go jako Ludu Bożego, to nie zabrakło też zaakcentowania wymiaru misterium. Lud Boży odpowiada wizji historiozbawczej liturgii. Ujęcie Kościoła wpływa na ujęcie liturgii, a eklezjologia stanowi punkt wyjścia dla teologii liturgii²⁰.

Integralną więc liturgii z Kościołem najtrafniej odzwierciedla, stosowane przez *Katechizm Kościoła Katolickiego*, pojęcie „ekonomi sakramentalnej”. Urzeczywistnienie w pełni czasów zbawczego planu Ojca, czyli zgromadzenie wszystkich ludzi w jeden Lud Boży jest motywem posłania Syna Bożego w ramach ekonomii trynitarnej (KK 3). Aby wypełnić wolę Ojca, Chrystus

¹⁹ Por. J. Grześkowiak. *Chrystus – Kościół – liturgia*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23:1976 z. 6 s. 5-27.

²⁰ Por. Cz. S. Bartnik. *Dogmatyka katolicka*. T. 2. Lublin 2003 s. 54.

zapoczątkował Królestwo niebieskie na ziemi, czego znakami były Jego cuda oraz wspólnota uczniów. Kościół-Lud Boży narodził się z całego dzieła zbawczego Jezusa, głównie jednak „z całkowitego daru Chrystusa dla naszego zbawienia, uprzedzonego w ustanowieniu Eucharystii i zrealizowanego na krzyżu” (KKK 766). Kościół został ukazany światu w dniu Pięćdziesiątnicy przez wylanie Ducha Świętego. Wylanie to zapoczątkowuje czas Kościoła, w którym Chrystus żyje i działa w Kościele i z Kościołem w nowy sposób, a który Tradycja chrześcijańska określa mianem „ekonomii sakramentalnej”. Chrystus bowiem ukazuje, uobecnia i przekazuje swoje dzieło zbawienia, zwłaszcza Paschalne Misterium, przez liturgię (por. KKK 1076). Ekonomia sakramentalna jest uwarunkowana, chcianą przez Boga, cielesnością człowieka oraz stworzeniem go jako istoty społecznej. Kościół jako powszechny sakrament zbawienia i jego liturgia są kontynuacją, z jednej strony, widzialnego wymiaru misterium Chrystusa, zapoczątkowanego tajemnicą wcielenia, a dopełnionego tajemnicą krzyża, a z drugiej strony gromadzenia uczniów, poczynszy od grona Apostołów, następnie siedemdziesięciu, aż po zgromadzenie ze wszystkich narodów w dniu Pięćdziesiątnicy. Ekonomia sakramentalna ma też wymiar zstępujący, polegający na uświęceniu ludzi przez Chrystusa w Duchu Świętym, oraz wymiar wstępujący, czyli uwielbienie Boga za pośrednictwem Jedyne go Kapłana w Duchu Świętym. Ekonomia sakramentalna i wszystkie jej wymiary zostaną spełnione w rzeczywistości eschatycznej, w Jeruzalem Nowym, zstępującym od Boga (por. Ap 21, 2), w którym nie potrzeba już świątyni, gdyż świątynią będzie „Pan Bóg wszechmogący oraz Baranek” (Ap 21, 22), ani liturgii w ziemskim sensie, gdyż nastąpi bezpośrednia komunika cja z Bogiem. W czasie Kościoła, dopóki trwa ekonomia sakramentalna, liturgia, sprawowana przez konkretne zgromadzenie Kościoła, dokonująca się pod osłoną znaków (wśród nich szczególne miejsce w komunikacji zajmuje język), wpisana w wymiary czasu i przestrzeni, w jakich żyje człowiek, jest wybranym przez Chrystusa sposobem, czasem i miejscem uświęcenia człowieka i włączenia go w dzieło uwielbienia Boga²¹.

Kościół jest w pełni świadomy, że liturgia nie wyczerpuje całej Jego działalności (por. KL 9), gdyż z jednej strony udział w niej zakłada uprzedni akt wiary i otrzymanie wezwania do nawrócenia, co łączy się z obowiązkiem

²¹ Na temat współczesnych tendencji w teologii sakramentów zob. D. Sartore. *Alcuni recenti trattati di sacramentaria fondamentale. Considerazione di un liturgista*. „Rivista liturgica” 75:1988 s. 321-339.

głoszenia Ewangelii, z drugiej strony Kościół żyje i działa w świecie, w którym chrześcijanie wezwani są do posługi miłości (diakonia) i świadectwa wiary (*martyria*), a ich życie duchowe nie może być też zawężone do udziału w samej liturgii (por. KL 12). Kościół jest równocześnie przekonany, że liturgia jest szczytem, do którego zmierza Jego działalność, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała Jego moc (por. KL 10). Liturgia jest zwieńczeniem apostolskiego posłannictwa Kościoła, a także świadectwa wiary, posługi miłości oraz kultu Boga, składanego przez poszczególnych chrześcijan²². Jest ona źródłem mocy Kościoła, gdyż właśnie w niej ludzie otrzymują dar dziecięstwa Bożego (chrzest), pełnię daru Ducha Świętego (bierzmowanie), stają się czcicielami Boga w Duchu i w Prawdzie (Eucharystia), otrzymują dar uzdrowienia (sakramenty pokuty i pojednania oraz namaszczenia chorych), a także dary szczególnego posłania w Kościele i budowania Ludu Bożego (sakrament święceń; małżeństwo). Poprzez liturgię Kościół objawia się i buduje jako Lud Boży (w niej uobecnia się Nowe Przymierze, z którego narodził się nowy Lud Boży), jako Mistyczne Ciało Chrystusa (tu Chrystus odnawia komunię z poszczególnymi członkami i pogłębia komunię między nimi; tu też Chrystus karmi członki swego Ciała i przyłącza do aktu uwielbienia Ojca) oraz jako świątynia Ducha Świętego, będącego główną zasadą liturgii oraz mocą przeobstwienia jej uczestników²³.

W liturgii znajdują swój najpełniejszy wyraz i umocnienie znamiona Kościoła (jedność, świętość, powszechność i apostolskość), ona też ukazuje jego hierarchiczną strukturę (hierarchia). Kościół jest jeden ze względu na swoje źródło, którym jest Chrystus, oraz ze względu na swoją duszę, którą jest Duch Święty. Chrystus jako centrum liturgii oraz Duch Święty jako jej zasada czynią z niej narzędzie jedności Kościoła, a w konsekwencji jedność tę objawiają. *Katechizm Kościoła Katolickiego* mówi o widzialnych więziach komunii, którymi są wyznawanie jednej wiary otrzymanej od apostołów, wspólne celebrowanie liturgii oraz sukcesję apostolską za pośrednictwem sakramentu święceń (KKK 815). Wszystkie wymienione tu więzi, a nie tylko wspólne sprawowanie kultu, odnoszą się do rzeczywistości liturgii i w niej się objawiają. Źródłem świętości Kościoła jest Chrystus, który poprzez liturgię sprawowaną mocą Ducha świętego nieustannie uświęca swój Kościół, czyniąc go w coraz większym stopniu oddanym w miłości Ojcu.

²² Por. t e n ż e. *Ecclesiologia e liturgia. Principi metodologici e fondamenti teologici di un rapporto*. W: *Ecclesiologia e liturgia*. Atti della X Settimana di studio dell'Associazione Professori di Liturgia. Bologna, 28 agosto – 1 settembre 1981. Casale Monferrato 1982 s. 10.

²³ Por. tamże s. 15-24.

Liturgia jest głównym źródłem uświęcenia człowieka oraz miejscem jedności ze zbawionymi w niebie. Dzięki liturgii objawia się i urzeczywistnia powszechność Kościoła, czyli przeznaczenie Chrystusowego zbawienia dla całego rodzaju ludzkiego. Liturgia w znakach widzialnych, a tym samym czytelnych dla człowieka pragnie włączyć wszystkich ludzi do grona zbawionych. Stanowi ona „zaproszenie” do ludzi w każdym czasie na całej ziemi. Liturgia tworzy i objawia Kościół jako lud kapłański. Łączy się to w sposób symboliczny z uznaniem przez KL całego zgromadzenia liturgicznego jako celebransa liturgii. Choć rola kapłana jest w nim szczególna, to jednak wszyscy zgromadzeni współcelebrują liturgię, realizując swą kapłańską godność.

Każde z ujęć Kościoła jest spójne z soborowym rozumieniem liturgii. Kościół objawia się najpełniej jako Mistyczne Ciało w liturgii i przez liturgię, jest ona bowiem miejscem, w którym Chrystus Głowa przyłącza członki swojego ciała w uświęceniu i uwielbieniu Ojca. Kościół jako Lud Nowego Przymierza łączy się w liturgii z twórcą nowego i wiecznego przymierza, aby stać się w pełniejszym stopniu własnością Boga. Każda z celebracji liturgicznych wyznacza etap pielgrzymi ludu do ostatecznego zjednoczenia z Bogiem. Najpełniejsze zjednoczenie – komunია ludzi z Bogiem dokonuje się również dzięki liturgii. Liturgia, a zwłaszcza Eucharystia, jest narzędziem wybranym przez Boga do budowania wspólnoty życia z ludźmi²⁴. Poprzez liturgię człowiek ma dostęp do komunii trynitarnej²⁵. Kościół jako świątynia Ducha Świętego wyraża się i najpełniej buduje dzięki liturgii. Jeżeli Duch Święty działa w całym Kościele, to liturgia jest uprzywilejowanym miejscem Jego działania, tu jest On mocą uobecniająca zbawienie Boże pośrodku Kościoła oraz mocą uświęcającą, ale też dzięki Jego działaniu Kościół łączy się z Chrystusem w pełni kultu Boga. Dzięki liturgii, o czym była mowa wyżej, Kościół objawia się w pełni jako znak zbawienia. Liturgia bowiem jest dla świata najbardziej wyraźnym znakiem obecności Boga wśród swojego ludu.

²⁴ Jan Paweł II. *Ecclesia de Eucharystia* nr 21-25. S. Marsili (*Teologia della celebrazione dell'eucaristia* s. 182-186) akcentuje zwłaszcza rolę Eucharystii jako ofiary w budowaniu Kościoła.

²⁵ Tamże nr 34-46.

2.3. ROK LITURGICZNY PRZESTRZENIĄ GŁOSZENIA I SAKRAMENTALNEGO UOBECNIENIA MISTERIUM CHRYSTUSA

Teologia liturgii nadaje wyraźny wymiar sakramentalny rokowi liturgicznemu, dzięki któremu dojrzewa w czasie, wzrasta w człowieku zjednoczenie z Chrystusem jako łaska, zapoczątkowana w sakramentach inicjacji chrześcijańskiej i dopełniana w innych „wydarzeniach sakramentalnych”²⁶. Rok liturgiczny nie ma charakteru punktualistycznego, ale rozciągając się w czasie, przekracza go, ukierunkowując na wieczność²⁷. Rok liturgiczny należy do najbardziej uprzywilejowanych sakramentalne obecności Chrystusa. Jest miejscem objawiania się Jego obecności wśród ludzi, objawianiem się i antycypacją niewidzialnego (*eschaton*), komunikowaniem człowiekowi w ciągle nowym języku tajemnic prawd wiary, a także odczytywaniem misterium Chrystusa w ikonach, następujących po sobie obchodów liturgicznych w połączeniu z uobecnianiem zbawczych wydarzeń Chrystusa. Jest on w końcu kontemplacją przez wspólnotę wierzących, która przez sprawowanie Bożych misterii nabywa tożsamości bycia rodziną Bożą i rozpoznaje w nich, mocą Ducha Świętego, swego uwielbionego Pana²⁸. W teologii liturgicznej rok liturgiczny jest zarówno kontekstem konkretnej celebracji liturgicznej, jak i całości misterium Chrystusa (sakrament czy też sakramentalne roku liturgicznego) w odniesieniu do dłuższego okresu, jakim jest życie pojedynczego człowieka czy wspólnoty eklezjalnej.

Dzięki obecności Jezusa Chrystusa, dokonującego aktualizacji swego dzieła zbawczego, głoszonego w słowie Bożym, oraz dzięki działaniu Ducha Świętego każda celebracja liturgiczna, ale też rok liturgiczny jako całość, są uprzywilejowanymi miejscami odczytywania trzech kryteriów słowa Bożego oraz objawiania całego bogactwa Jego interpretacji²⁹. Konstytucja o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* (KO 12) podaje trzy kryteria interpretacji Słowa Bożego, odpowiadające Duchowi, które je natchnął: uwzględnienie intencji autorów, okoliczności czasowych i kulturowych przy równoczesnym pojmo-

²⁶ Por. A. M. Triacca. *Anno liturgico: alcuni presupposti della sua esistenza e struttura*. „Salesianum” 34:1972 s. 321-330.

²⁷ Por. tenże. *Cristo e il tempo. „La redenzione come storia”. Alcuni presupposti teologico-liturgici per la comprensione e vitalizzazione dell’Anno Liturgico*. „Liturgia” 12:1978 s. 848.

²⁸ Por. tenże. *Anno Liturgico: „icona” del rapporto tra l’„hodie” e l’„eschaton”*. „Rivista liturgica” 75:1988 s. 483.

²⁹ Por. R. Zielański. *Zarys problematyki teologicznej mszalnej Liturgii Słowa*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 16:1969 z. 3 s. 97-115.

waniu poszczególnych ksiąg jako jedynej księgi, będącej podstawą życia Ludu Bożego Starego i Nowego Przymierza (jedność całego Pisma świętego), odczytanie Pisma świętego w żywej tradycji całego Kościoła oraz uwzględnienia analogii wiary³⁰. Poszczególne celebracje liturgiczne w trakcie roku liturgicznego poprzez układ czytań Starego i Nowego Testamentu ukazują jedność całego Pisma świętego w osobie Jezusa Chrystusa, nie zatracając kontekstu historycznego i kulturowego poszczególnych ksiąg. Liturgia, będąc życiem Tradycji Kościoła, daje też jedyną szansę odczytania Pisma świętego w duchu tejże Tradycji. Szczególnym sposobem życia Tradycji w liturgii jest euchologia, która pozwala w odpowiednim świetle odczytać słowa Pisma³¹. Rok liturgiczny jest, z jednej strony, miejscem aktualizacji poszczególnych zapisanych w Piśmie świętym wydarzeń zbawczych, a z drugiej ich odczytywaniem w świetle Tradycji wyrażonej w euchologii poszczególnych obchodów. Postulowana przez Konstytucję o Objawieniu analogia prawd wiary i ich spójność jako warunek prawidłowego odczytania Pisma świętego jest też w pełni realizowana w roku liturgicznym. Każda celebracja liturgiczna jest sprawowana w wierze Kościoła oraz w kontekście osobistej wiary każdego jej uczestnika³². Stanowi ona ponadto możliwość wiązania Objawienia Bożego zawartego w Słowie z egzystencją chrześcijańską. W odniesieniu do tej egzystencji poszczególne celebracje i cały rok liturgiczny umożliwiają odczytywanie Pisma świętego we wszystkich wymiarach wskazanych przez Kościół. Ponieważ w liturgii czytane są całe fragmenty Pisma świętego, daje to możliwość rozumienia jego sensu dosłownego, ze względu na to, że Pismo święte odczytywane jest w kontekście aktualizacji zbawienia, ułatwione jest odkrywanie jego sensu duchowego. I tak liturgia wydaje się uprzywilejowanym miejscem odkrywania sensu alegorycznego Pisma, gdyż to właśnie w niej z większą łatwością osiąga się głębsze zrozumienie opisywanych wydarzeń, zwłaszcza w Starym Testamencie, poznając ich znaczenie w Chrystusie. Liturgia też, zwłaszcza dzięki homilii, ułatwia odkrywanie moralnego sensu Pisma świętego³³. Dzięki niej bowiem lepiej rozumie się, że wydarzenia opisane w Piśmie świętym

³⁰ J. R a t z i n g e r. *Aktualność doktrynalna Katechizmu Kościoła Katolickiego*. „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 23:2003 nr 3 s. 50-51.

³¹ Por. K o p e ć. *Paradygmat liturgiczny* s. 109-117; A. D u r a k. *Teksty euchologiczne jako źródło teologiczne (euchologia liturgiczna)*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 47:1994 s. 32-37.

³² Por. Cz. S. B a r t n i k. *Wiara Kościoła*. „Collectanea Theologica” 51:1981 fasc. 3 s. 49-51.

³³ Por. A. M. T r i a c c a. *Omelia*. W: *Dizionario di Omiletica*. Red. A. M. Triacca, M. Sodi. Torino 1998 s. 1013-1019; M. S o d i. *Il rito e il messaggio*. Casale Monferrato 2000 s. 31-41.

zostały napisane dla nawrócenia słuchaczy i przemiany ich postępowania. Liturgia też, dzięki swojemu ukierunkowaniu na powtórne przyjście Chrystusa i na liturgię niebieską, pozwala głębiej odkryć sens anagogiczny Pisma świętego. Opisane w Piśmie świętym wydarzenia w połączeniu z kontekstem życia uczestników liturgii łatwiej ukierunkowują się ku swojemu ostatecznemu przeznaczeniu³⁴. Wszystko to pokazuje, że ani chrystologia fundamentalna, ani eklezjologia fundamentalna, mówiąc o Piśmie świętym jako miejscu Objawienia i źródle teologii, nie mogą pomijać jego życia w liturgii³⁵.

Ujmując całościowo obecność Chrystusa w liturgii, należy dostrzec, że Chrystus jest w niej obecny cały, tj. jako Osoba oraz dokonane przez Niego dzieło zbawcze. Jest to obecność dynamiczna i zorientowana ku Ojcu i ku braciom w miłości aż do końca³⁶. Obecność Chrystusa w liturgii czyni z niej rzeczywistość niezastąpioną, posiadającą skuteczność zarówno w aspekcie „uświęcania” człowieka, jak i prawdziwego kultu Boga. Konstytuuje ona bowiem efektywną kontynuację „czasu Chrystusa” w „czasie Kościoła” i jest czasem zbawienia *in actu*. To stwierdzenie jest ważnym podkreśleniem sakramentalności liturgii Kościoła, której pierwszym podmiotem jest Chrystus, a z Nim Jego Mistyczne Ciało – Kościół (por. KL 26)³⁷. Wszystko to, co odnosi się do poszczególnych celebracji liturgicznych, jeszcze pełniej dotyczy całości roku liturgicznego, w którym opisana powyżej więź Słowa Bożego z egzystencją chrześcijańską nabiera szczególnie wyraźnego wymiaru. Celebrowanie roku liturgicznego daje jeszcze większą sposobność do odczytania Pisma świętego w jego różnorodnych sensach.

Z obecności i działania Chrystusa w celebrowaniu roku liturgicznego można również wyprowadzić swoistą ikonę jego osoby. Do kontemplacji Jego oblicza w liturgii, a zwłaszcza Eucharystii, wzywa Jan Paweł II w Liście apostolskim *Novo millennio ineunte* (nr 35-36). W ciągu roku liturgicznego objawia się On w sposób szczególny jako Emmanuel, który stał się człowiekiem po to, aby w każdym czasie uczynić człowieka uczestnikiem chwale Bożej. Chrystus roku liturgicznego jest Emannuelem przemieniającym *chronos* życia człowieka w *kairos* zbawienia. Chrystus każdej celebrowanej

³⁴ Por. Ratzinger. *Aktualność doktrynalna* s. 51.

³⁵ Por. R. Taft. *Oltre l'oriente e l'occidente*. Roma 1988 s. 274-281.

³⁶ Por. J. Lening. *Liturgie/Liturgiewissenschaft*. W: *Neues Handbuch theologischer Grundbegriffe*. T. 5. Red. P. Eicher. München 1991 s. 282.

³⁷ Cz. S. Bartnik zalicza chrystologię liturgiczną do wielkich kreacji chrystycznych o charakterze ontyczno-misteryjnym. Obok Chrystusa kosmicznego mówi o tu Chrystusie społecznym, kerygmatycznym oraz liturgicznym lub eucharystycznym. Por. Cz. S. Bartnik. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. Lublin: KUL 2000 s. 799-802.

w roku liturgicznym objawia się jako Głowa przyłączająca do siebie wszystkie swoje członki, aby je napełnić życiem Bożym i uczynić je doskonałymi czcicielami Ojca „w Duchu i w Prawdzie”³⁸. Tu też najmocniej objawia się Kościół jako Osoba Chrystusa w osobach zgromadzonego ludu. Rok liturgiczny przedstawia także ikonę Chrystusa jako Kyriosa, który będąc Panem czasu (Alfa i Omega) pochyla się nad codziennością człowieka, a zasiadając po prawicy Ojca wstawia się za uczestnikami zgromadzenia liturgicznego. Każde liturgiczne zgromadzenie, liturgiczne *hodie* jest uniżaniem się wiecznego Kyriosa dla zbawienia człowieka³⁹.

3. SPOSOBY AKTUALIZACJI MISTERIUM CHRYSTUSA W ROKU LITURGICZNYM

W *Ogólnych normach roku liturgicznego* zaznacza się wyraźnie, że „Kościół święty w ustalonych dniach w ciągu całego roku obchodzi święte wspomnienie zbawczego dzieła Chrystusa. Każdego tygodnia Kościół obchodzi pamiątkę Zmartwychwstania Pańskiego w dniu, który nazywa się Pańskim, a raz do roku czci je razem z jego błogosławioną Męką w największą uroczystość Paschy” (nr 1)⁴⁰. To obchodzenie świętego wspomnienia zbawczego dzieła Chrystusa polega na aktualizacji misterium Chrystusa.

3.1. OBCHÓD TRIDUUM PASCHALNEGO

Już od końca IV wieku używana jest nazwa *Triduum sacrum* na oznaczenie obchodów pamiątki śmierci, złożenia w grobie oraz Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Św. Augustyn stosuje określenie *Sacratissimum Triduum Crucifixi, Sepulti, Suscitati*. Już na tej podstawie widać, że historycznie w ramach Triduum sacrum obchodzono Wielki Piątek jako pamiątkę ukrzyżowania, Wielką Sobotę jako pamiątkę przebywania ciała Jezusa w grobie i Wielką Niedzielę jako pamiątkę Zmartwychwstania. Choć Wielki Czwartek nie był obejmowany jeszcze pojęciem świętego Triduum, to św. Augustyn wspomina, że w północnej Afryce wieczorem tego dnia śpiewano

³⁸ Por. H. B. Mayer. *Eine trinitarische Theologie der Liturgie und der Sakramente*. „Zeitschrift für katholische Theologie” 113:1991 s. 27-28.

³⁹ Por. B. Miguł. *Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej*. Lublin 2007 s. 232-234.

⁴⁰ <http://www.kkbids.episkopat.pl/wprowadzeniedoksiag/mszal/ogolnenormy.htm>

hymny ku czci ustanowienia Eucharystii⁴¹. Tak więc już pod koniec IV wieku wyraźnie zarysował się kształt obchodu Triduum Paschalnego.

Do tej pierwotnej koncepcji misterium paschalnego nawiązują dwa najważniejsze dokumenty Kościoła wydane po Soborze Watykańskim II, tj. *Ogólne normy roku i kalendarza liturgicznego*, opublikowane na mocy listu apostolskiego Pawła VI *Mysterii Paschalis* z 14 lutego 1969 r.⁴², i List Okólny Kongregacji Kultu Bożego *O przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych „Paschalis sollemnitatis”* (PS) z 16 stycznia 1988 r. W pierwszym z dokumentów stwierdza się: „ponieważ dzieła odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga Chrystus dokonał przez paschalne misterium swojej błogosławionej męki, przez które umierając zniweczył naszą śmierć i zmartwychwstając przywrócił nam życie, święte Triduum męki i Zmartwychwstania Pańskiego jaśnieje jako szczyt roku liturgicznego. Takie znaczenie, jakie niedziela ma w tygodniu, uroczystość Wielkanocy ma w roku liturgicznym” (nr 18), a także: „paschalne Triduum męki i Zmartwychwstania Pańskiego rozpoczyna się od Mszy św. Wieczery Pańskiej, ma swoje centrum w Wigilii Paschalnej i kończy się nieszporem Niedzieli Zmartwychwstania” (nr 19). List Okólny Kongregacji Kultu Bożego już na wstępie wskazuje na obchód Triduum Sacrum jako na szczyt roku liturgicznego: „podobnie jak tydzień bierze swój początek i osiąga szczyt w obchodzeniu dnia Pańskiego, który ma zawsze charakter paschalny, tak szczyt całego roku liturgicznego jaśnieje w świętym paschalnym Triduum Męki i Zmartwychwstania Pańskiego, do którego przygotowujemy się w Okresie Wielkiego Postu i które przedłużamy w radości w ciągu pięćdziesięciu dni” (PS 2). Do tej prawdy nawiązują też słowa: „Największe misteria ludzkiego odkupienia sprawuje Kościół co roku, poczynawszy od Mszy wieczornej Wielkiego Czwartku aż do Nieszporów Niedzieli Zmartwychwstania. Czas ten słusznie jest określany, jako «Triduum Chrystusa ukrzyżowanego, pogrzebanego i zmartwychwstałego». Nazywa się go «Triduum Paschalnym», ponieważ uobecnia się wtedy i uskutecznia misterium Paschy, to jest przejścia Pana z tego świata do Ojca. Przez sprawowanie tego misterium w znakach liturgicznych i sakramentalnych Kościół jednoczy się wewnętrznie z Chrystusem, swoim Oblubieńcem” (PS 38). Na szczególną uwagę zasługują tu słowa: „uobecnia się wtedy i uskutecznia misterium Paschy”. Wskazują one wyraźnie na wiarę Kościoła, że misterium Chrystusa,

⁴¹ Por. S. Czerwik. *Co to jest Pascha i misterium paschalne*. W: *Święte Triduum Paschalne*. Red. S. Czerwik, J. Kudasiewicz, H. Witczyk. Kielce 2001 s. 18.

⁴² http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu-poprio_19690214_mysterii-paschalis_lt.html

w tym Jego misterium paschalne, urzeczywistnia się nie tylko w sakramentach, lecz także w obchodzie roku liturgicznego.

Pierwszą liturgią Triduum Sacrum jest Msza Wieczery Pańskiej w wieczór Wielkiego Czwartku, która przypomina Ostatnią Wiechezę Jezusa ze swoimi uczniami. Uwaga Kościoła koncentruje się w niej na ustanowieniu Eucharystii, ustanowieniu sakramentu kapłaństwa oraz na Chrystusowym przykazaniu miłości. Kościół w liturgii Wielkiego Piątku, choć nie sprawuje Eucharystii, aktualizuje misterium Chrystusa, który został ofiarowany jako nasza Pascha: „Kościół rozmyślając nad Męką swojego Pana i Oblubieńca oraz adorując Krzyż, wspomina narodzenie z boku Chrystusa umierającego na Krzyżu i wstawia się do Boga za zbawienie całego świata” (PS 58). W Wielką Sobotę, mimo że Kościół nie sprawuje Eucharystii, „trwa on przy Grobie Pańskim, rozważając Mękę i Śmierć Chrystusa oraz jego zstąpienie do otchłani, a także w modlitwie i poście oczekuje na Jego Zmartwychwstanie” (PS 73).

Główną liturgią Triduum Sacrum jest Wigilia Paschalna, sprawowana w noc poprzedzającą Niedzielę Zmartwychwstania Chrystusa. Liturgia sprawowana tej nocy „upamiętnia świętą noc zmartwychwstania Pana, jest jakby «matką wszystkich świętych wigilii». Kościół czuwając oczekuje Pańskiego zmartwychwstania i sprawuje je w sakramentach chrześcijańskiego wtajemniczenia” (PS 77). Aktualizacja Paschalnego Misterium Chrystusa, zapoczątkowana w Triduum Sacrum, kontynuowana jest przez Oktawę Wielkanocy i cały Okres Wielkanocny aż do Pięćdziesiątnicy

3.2. ŚWIĘTOWANIE NIEDZIELI

„Każdego tygodnia Kościół obchodzi pamiątkę Zmartwychwstania Pańskiego w dniu, który nazywał Pańskim, a raz do roku czci je także razem z Jego błogosławioną Męką na Wielkanoc, w to swoje największe święto” (KL 102). Niedziela stanowi aktualizację misterium Chrystusa w Jego relacji do dzieła stworzenia. Obchodząc bowiem w tygodniowym rytmie wspomnienie misterium paschalnego, ukazuje je jako nowe stworzenie. Niedziela jest też aktualizacją misterium Chrystusa jako misterium odkupienia, które dopełnia dzieło stworzenia. Nie bez znaczenia jest również fakt, że świętowanie niedzieli ukazuje spełnienie się misterium Chrystusa (rekapitulacja) w liturgii niebieskiej. Niedziela została określona przez Jana Pawła II w liście apostolskim *Dies Domini* (DD) jako „Dzień Kościoła”. Wskazuje to w sposób jednoznaczny, że właśnie ten dzień stanowi szczególną aktualizację misterium Chrystusa dla zbudowania Kościoła. Zgromadzenie Eucha-

rystyczne jest z tego względu sercem niedzieli. Kościół na nowo w tym dniu gromadzi się przy Chrystusie, aby jednoczyć się z Nim w słowie, ale też jednoczyć się z Nim na sposób sakramentalny, mocą Komunii św. W tym dniu szczególnego znaczenia nabierają cztery najważniejsze wymiary budowania się Kościoła. Papież podkreśla, że pierwszym z nich jest uczta Słowa, zapoczątkowana na Zgromadzeniu Eucharystycznym, a następnie realizowana przez każdego z wiernych w osobistej medytacji i modlitwie. Drugim elementem budującym Kościół i poszczególnych wiernych jest uczta Ciała Chrystusa, która podobnie jak uczta Słowa posiada swoje źródło i szczyt w celebracji eucharystycznej, w ofierze duchowej, złożonej wraz z Chrystusem Ojcu. Niedziela jest jednak tym dniem, w którym w szczególnie sposób owo zjednoczenie z Chrystusem i Jego ofiarą winno być rozważane i przeżywane przez poszczególnych chrześcijan, a w ten sposób także kontynuowane. Trzecim elementem budującym Kościół jest uczta paschalna. Zapoczątkowana podczas sprawowania Eucharystii celebracja Paschy Chrystusa obejmuje też braterskie spotkanie przy stole ofiary. Dokonujący się w Eucharystii związek ofiary i uczyty ma być kontynuowany również w braterskich spotkaniach poza Mszą św., gdyż ich centrum ma być Zmartwychwstały Chrystus. Czwartym elementem budowania Kościoła jest uzdolenienie Go do misji, czyli do świadectwa o Chrystusie zmartwychwstałym, które ma być powiązane z radością z przeżywania więzi z Nim. Jan Paweł II podkreśla, że „świętece charakter niedzielnej Eucharystii wyraża radość, jakiej Chrystus udziela swojemu Kościołowi przez dar Ducha” (DD 56). To właśnie ta radość, która jest jednym z owoców Ducha Świętego, staje się misją chrześcijańską oraz nadaje ważny wymiar świętowaniu niedzieli.

Misterium Chrystusa od samego początku było ukierunkowane na człowieka. Z tego też względu niedziela nazywana jest „Dniem Człowieka”. Oznacza to w praktyce włączenie w świętowanie niedzieli odpoczynku oraz budowania wszystkich tych relacji, które pomagają człowiekowi w zachowaniu jego godności i spełnieniu powołania. Ważnym aspektem niedzieli jest troska o relacje rodzinne, ale też budowanie solidarności z potrzebującymi. W ten sposób misteria życia Jezusa, zwłaszcza te związane z Jego życiem ukrytym, ożywają w poszczególnych ludziach dla ich ukształtowania.

3.3. CELEBRACJA EUCHARYSTII

Aktualizacja misterium Chrystusa w roku liturgicznym wynika z jego związku z Eucharystią, która będąc uobecnieniem szczytowego, kulmina-

cyjnego punktu misterium Chrystusa, czyli Jego męki, śmierci i zmartwychwstania (misterium paschalne), uobecnia centrum historii zbawienia. W misterium paschalnym są zawarte i do niego zmierzają pozostałe elementy misterium Chrystusa (misteria życia Jezusa). W Eucharystii obecny jest cały Chrystus oraz całość Jego misterium od wcielenia do misterium paschalnego. Z tego właśnie powodu każdy obchód liturgiczny zasadza się na celebracji eucharystycznej. Dzięki Eucharystii mamy bowiem udział w poszczególnych wydarzeniach z życia Jezusa, które są treścią świąt i uroczystości, ale też łączymy się z Kościołem zbawionych, a więc ze świętymi, których czcimy w kolejnych dniach roku liturgicznego. Szczególna rola Eucharystii w aktualizacji misterium Chrystusa wypływa również z Jej związku z przepowiadaniem Słowa Bożego. Słowo Boże jest głoszeniem wydarzeń zbawczych w Jezusie Chrystusie, które w poszczególnych obchodach liturgicznych są świętowane. W obchodach zaś ku czci Świętych i Błogosławionych pokazuje ono praktyczne sposoby jego realizacji w życiu. W obydwu tych przypadkach Eucharystia aktualizuje wydarzenia zbawcze, które Słowo Boże tylko zapowiada, stając się mocą świętości Jej uczestników. Dlatego Eucharystia stanowi centrum każdego obchodu liturgicznego w ciągu roku, każdego dnia roku liturgicznego. Dlatego też rok liturgiczny w swej całości odzwierciedla teologiczne treści pojedynczej celebracji eucharystycznej. Dzięki Eucharystii rok liturgiczny jawi się jako synteza wszystkich sakramentów⁴³.

Więź roku liturgicznego i Eucharystii można przedstawić w następujący sposób: 1° cykl świąt Pańskich powiela wymiar anamnetyczny Eucharystii; w roku liturgicznym na różne sposoby, pod różnym kątem są celebrowane poszczególne wydarzenia misterium Chrystusa, dając w ten sposób możliwość udziału w całości tegoż misterium; 2° rok liturgiczny odzwierciedla wymiar epifanijno-transfiguracyjny Eucharystii; objawia się tu Chrystus i Jego dzieło zbawcze, ale też aktualizuje się cała przemieniająca dynamika Jego dzieła zbawczego; 3° rok liturgiczny, tak jak Eucharystia, jest uczestnictwem w ofierze Chrystusa i w jej wyzwalającej mocy; jest źródłem siły do nieustannego obumierania dla grzechu i życia dla Boga oraz do wypełniania, na wzór Chrystusa, woli Bożej w życiu⁴⁴. Całość sakramentologii teologiczno-liturgicznej należałoby zamknąć stwierdzeniem, że bardziej niż inne rodzaje teologii sakramentów jest ona ukierunkowana na duchowość, czyli na życie chrześcijańskie.

⁴³ Por. A. M. Triacca. *Anno liturgico: verso una sua organica trattazione teologica*. „Salesianum” 38:1976 s. 619.

⁴⁴ Por. tamże s. 619-620.

Kościół w odniesieniu do aktualizującej misterium Chrystusa mocy Eucharystii postrzega też aktualizującą moc Liturgii Godzin. *Ogólne wprowadzenie do Liturgii Godzin* (OWLG) zaznacza, że „Liturgia Godzin rozciąga na poszczególne pory dnia uwielbienie i dziękczynienie oraz wspomnienie tajemnic zbawienia, modlitwę błagalną i przedsmak niebiańskiej chwały dany nam w Eucharystii, będącej ośrodkiem i szczytem całego życia wspólnoty chrześcijańskiej (OWLG nr 12). To samo *Wprowadzenie* ukazując samoistną, wpisaną w Liturgii Godzin, jako liturgii moc aktualizacji zbawczego misterium Chrystusa: „Chrystus w Duchu Świętym spełnia przez Kościół dzieło odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga. Dokonuje się ono przez Eucharystię i sakramenty, ale także poprzez Liturgię Godzin. Chrystus bowiem jest obecny, kiedy zbiera się wspólnota, gdy głosi się słowo Boże i gdy Kościół się modli i śpiewa psalmy” (OWLG 13).

3.4. INNE SPOSOBY AKTUALIZACJI

Innymi sposobami aktualizacji misterium Chrystusa w roku liturgicznym są uroczystości, święta i wspomnienia ku czci Świętych i Błogosławionych. Nie należy tych obchodów rozumieć tak, jakby stanowiły one aktualizację życia Świętych, gdyż każdy taki obchód stanowi wyłącznie aktualizację misterium Chrystusa. Wspominanie Świętego jest tylko dodatkowym kontekstem, w jakim misterium Chrystusa jest aktualizowane, przy czym termin „dodatkowy” nie oznacza „nieważny”. Kościół bowiem, oddając cześć Świętym, mocniej podkreśla, za pomocą konkretnych przykładów, skuteczność i owocność misterium Chrystusa. Święci i błogosławieni stają się z jednej strony obrazem spełniania się misterium Chrystusa, a z drugiej strony zachętą do życia mocą tegoż misterium. Obchody liturgiczne ku czci Świętych pokazują, że Kościół żyje mocą Chrystusa przez całą swoją historię i że Jego owocność jest ponadczasowa.

*

Rok liturgiczny jest aktualizacją misterium Chrystusa. Wynika to z bosko-ludzkiej natury Jezusa Chrystusa, a tym samym z Jego misteryjnego bytu. Jezus Chrystus jest bowiem misterium Boga. W Nim, poczynawszy od misterium wcielenia poprzez poszczególne misteria jego ziemskiego życia aż po misterium paschalne, Bóg dokonał zbawienia rodzaju ludzkiego i objawił swą jedność w Trójcy. Misterium zbawiania, które włącza w wewnętrzne życie Trójcy Świętej, jest kontynuowane w Kościele i dla Kościoła. Kon-

tytuacja ta odbywa się na dwa sposoby: głoszenie – przepowiadanie misterium Chrystusa oraz jego sakramentalna aktualizacja. Rok liturgiczny jest kontekstem konkretnej celebracji, ale też sam jest celebracją całości misterium Chrystusa (sakrament czy też sakramentale roku liturgicznego) w odniesieniu do dłuższego okresu życia człowieka. Jego centrum stanowi obchód misterium paschalnego Chrystusa. Ważnym spoiwem roku liturgicznego jest Eucharystia, która nie tylko stanowi centrum każdego obchodu w roku liturgicznym, ale też jej teologiczne treści są niejako powielane w całym roku liturgicznym. Rok liturgiczny łączy w sobie przepowiadanie misterium Chrystusa (Ewangelii) i jego sakramentalną aktualizację. Nadaje on przy tym przepowiadaniu Słowa Bożego głębszy wymiar sakramentalny – aktualizację wydarzeń zbawczych.

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik Cz. S.: Eucharystia, Lublin: Standruk 2005.
- Bergamini A.: Chrystus – świętem Kościoła. Rok liturgiczny: historia, celebracja, teologia, duchowość, duszpasterstwo. Kraków: Bratni Zew 2004.
- Bogunowski J.: Misterium Paschalne w roku liturgicznym. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 1997.
- Giemza B.: Wędrowki przez rok kościelny z Benedyktem XVI. Kraków: Wydawnictwo Salvator 2007.
- Krakoviak Cz.: Założenia teologiczne i pastoralne Listu okólnego Kongregacji Kultu Bożego o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych. W: *In te Domine speravi*. Red. Cz. Bartnik. Lublin: RW KUL 1996 s. 105-121.
- Eucharystia a Dzień Pański. W: *Jezus eucharystyczny*. Red. M. Rusecki, M. Cisło. Lublin: RW KUL 1997 s. 201-212.
- Pałucki J. W.: Rok liturgiczny paschą Chrystusa. Misterium roku liturgicznego według Odo Casela (1886-1948). Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 2006 s. 300-305.
- Rutkowski A.: Niedziela – dniem Pańskim, dniem Eucharystii i Kościoła. W: *Wyznawać wiarę dzisiaj*. Katecheza dorosłych. Red. S. Łabendowicz. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 1999 s. 300-305.
- Seweryniak H.: Tajemnica Jezusa. Warszawa: „Więź” 2001.
- Taft R. F.: The Liturgical Year. Studies, Prospects, Reflections. „Worship” 55:1981 s. 2-23.

THE LITURGICAL YEAR ACTUALISES THE MYSTERY OF CHRIST

Summary

The Liturgical year actualises the mystery of Christ. This follows from the divine and human nature of Jesus Christ, and at the same time from His mysterious being. Jesus Christ is the *mysterium* of God. In His, starting from the *mysterium* of incarnation, through particular *mysteria*

of his life on earth up to the paschal *mysterium*, God saved humankind and revealed His unity in the Trinity. The *mysterium* of salvation that is combined with the internal life of the Holy Trinity. It is continued in the Church and for the Church. This continuation takes place in two ways: preaching – preaching the *mysterium* of Christ and its sacramental actualisation. The Liturgical year is a concrete context of celebration, and it is itself a celebration of the whole of the *mysterium* of Christ (the sacrament or else the *sacramentale* of the liturgical year) in reference to the longer period of man's life. Its centre is the paschal *mysterium* of Christ. The Eucharist is an important tie of the liturgical year. It constitutes not only the centre of celebrations in the liturgical year, but its theological contents are, so to say, repeated all over the liturgical year. The liturgical year combines in itself preaching the *mysterium* of Christ (the Gospel) and its sacramental actualisation. It confers on the preaching of the word of God a more profound sacramental dimension – the actualisation of salvific events.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: rok liturgiczny, misterium Chrystusa, misteria Chrystusa, misterium paschalne, Eucharystia, *Triduum sacrum*, niedziela, przepowiadanie zbawienia, aktualizacja sakramentalna zbawienia.

Key words: the liturgical year, mystery (*mysterium*) of Christ, *mysteria* of Christ, paschal *mysterium*, the Eucharist, *Triduum sacrum*, Sunday, salvific preaching, sacramental actualisation of salvation